

Hoe verder met de portaalzone

De discussie over de portaalzone in lijsttheaters woedt alweer drie jaar. Waar is die portaalzone goed voor? Kan het anders? Karin Vullings, student Industrial Design, introduceerde in haar scriptie de 'flexibelijst' als een mogelijke oplossing. Zij lichtte dat toe tijdens de Vakbeurs Theatertechniek 2008 en schreef in Zichtlijnen 117 het artikel *De Flexibelijst*. Hier kwamen veel reacties op. Frits van den Haspel en Gerbrand Borgdorff reageerden uitgebreid, zowel positief als kritisch. Luc Dhooghe schreef *De paradox van de vierde wand* (Zichtlijnen 122) over het ontstaan van de toneellijst en waarom niet alle theatermakers daar blij mee zijn. De alumnivereniging AV-OTT (de vereniging voor afgestudeer-

den van de opleiding theatertechniek aan de Theaterschool in Amsterdam). organiseerde in 2009 een bijeenkomst rond De Portaalbrug. Deze discussie was aanleiding voor adviesbureau Theateradvies bv om te onderzoeken hoe in het vak wordt gedacht over de portaalzone. Geen representatief kwantitatief onderzoek - wat zou de zin daarvan zijn - maar een kwalitatief onderzoek om de standpunten, argumenten en ervaringen in kaart te brengen.

Drie enquêtes

Theateradvies heeft drie enquêtes opgesteld over het gebruik en de bruikbaarheid van de portaalzone. Deze zijn voorgelegd aan technici van schouwburgen,

theatergezelschappen en aan ontwerpers. Er waren veertig respondenten (respons 50%), de meesten werkzaam als hoofd techniek of toneelmeester. Driekwart is ouder dan veertig jaar en de helft werkt langer dan twintig jaar in het theater. De ingevulde enquêtes waren vaak voorzien van een uitgebreide toelichting, een teken dat het onderwerp leeft. Opmerkelijk was wel dat geen van de respondenten werkt als belichter. Hoewel zij grootgebruikers zijn van portaalbrug en manteaus, is de belangstelling kennelijk minder groot. De enquête is bij de theaters en gezelschappen vooral ingevuld door het hoofd techniek of de toneelmeester en soms door een allround technicus. Van de uitgenodigde

ontwerpers reageerden alleen de licht- en decorontwerpers en niet de regisseurs en de video-ontwerpers.

Functie portaalbrug en manteaus

De portaalbrug en de manteaus hebben twee functies. Ze worden ten eerste gebruikt om de breedte en hoogte van de toneelopening te variëren en ze fungeren ten tweede als lichtpositie. De portaalbrug heeft doorgaans een aangebouwd rideau aan de bovenzijde. Dit is een groot vak, bespannen met doek. Door de lichtbrug (en dus dit zwarte vak) op en neer te bewegen, wordt de toneelopening hoger of lager. Het rideau wordt meestal ook gebruikt om de lichtbrug te geleiden. De manteaus zijn hoge torens die aan de zaalzijde met zwart velours zijn bekleed. Deze torens worden opgehangen aan rails (meestal bevestigd onder de bruggen die toegang bieden tot de portaalbrug). Door de manteaus te bewegen wordt de toneelopening breder of smaller. De maximale breedte van de toneelopening is de breedte van de bouwkundige opening. De smalst mogelijke opening is even groot als de lengte van de portaalbrug. Smaller kan niet, omdat de manteaus dan tegen de portaalbrug aan botsen en ook omdat ze anders uit de rails zouden lopen. De tweede functie van portaalbrug en manteaus is die van lichtpositie. Een belangrijk voordeel is dat de schijnwerpers die hier hangen altijd bereikbaar zijn, ook nadat het decor gebouwd is.

Overeenkomsten en verschillen

De lichtbrug en manteaus zijn er vooral omdat ze er al zo lang zijn. Daar is iedereen het over eens. Maar of dat ook een goed idee is, daar zijn de meningen flink over verdeeld. Bij de theaters zelf wordt vooral positief geoordeeld over de eigen portaalzone. Ze gebruiken die vrijwel dagelijks, de lichtposities zijn volgens

deze groep goed en de portaalbrug en manteaus vormen geen obstakel. Maar liefst 95% van deze groep is tevreden over de huidige inrichting van de toneeltoren.

Bij de gezelschappen liggen de cijfers anders. Hoewel ook deze respondenten vrijwel dagelijks gebruik maken van

‘De schijnwerpers die hier hangen zijn altijd bereikbaar, ook nadat het decor gebouwd is’

lichtbrug en manteaus is de tevredenheid fors lager. Bijna de helft is ontevreden over de lichtbrug als lichtpositie. Ruim eenderde vindt de manteaus daarvoor eigenlijk ongeschikt. Deze groep vindt wel dat de huidige indeling van de toneeltoren het mogelijk maakt om snel en efficiënt een voorstelling te bouwen, maar ook dat de lichtbrug en manteaus een obstakel vormen. Datzelfde geldt voor de ontwerpers. Zij vinden de lichtbrug en manteaus geschikt om een voorstelling goed en snel te kunnen bouwen, maar ze zien deze lichtposities ook als obstakel. Dat is des te meer het geval in schouwburgen met een relatief groot voortoneel. De gezelschappen zien een voortoneel van 1 tot 2 meter als ideaal, de ontwerpers zouden niet meer willen hebben dan 0,5 tot 1 meter. Van de deelnemende theaters is echter het voortoneel dieper dan 2 meter. Daarmee wordt de afstand tussen publiek en voorstelling wel erg groot. Met name in die theaters worden lichtbrug en manteaus nog eens als extra obstakel ervaren.

Kan het anders?

Voor het variëren van de toneelopening heb je geen portaalbrug met aangebouwd rideau nodig en ook manteaus zijn niet strikt noodzakelijk. Je zou kunnen volstaan met een veel eenvoudiger installatie, bijvoorbeeld door rideau en

manteauvakken aan trekken op te hangen. De ruimte die de vakken innemen zou dan fors beperkt worden. Het vinden van alternatieven voor de lichtposities is lastiger. Je kunt wel schijnwerpers aan decortrekken hangen, maar om ze te stellen moet je naar boven. Als het decor gebouwd is, is het maar de vraag

of je nog met een genie of hoogwerker kunt manoeuvreren. De portaalbrug en manteautorens zijn altijd bereikbaar en worden nooit belemmerd door het decor.

Conclusies en themadag

De portaalzone met portaallichtbrug en manteaus wordt veel gebruikt als lichtpositie. De theaters zijn tevreden met de inrichting van toneeltoren en portaalbrug, maar de helft van de ontwerpers en de inspiciënten werkzaam bij de gezelschappen vindt de portaalbrug en manteaus een obstakel. De voortonelen in de Nederlandse theaters zijn veel groter dan de ontwerpers en gezelschappen wenselijk achten. Iedereen onderschrijft de voordelen en de gemakken van de huidige portaalzone, maar uit artistiek oogpunt zou een alternatief welkom zijn. Uiteraard moet zo'n alternatief voldoen aan de praktische eisen die de theaters stellen en de artistieke eisen van de gezelschappen en ontwerpers. De VPT organiseert daarom komend seizoen een bijeenkomst waarin samen met ontwerpers, regisseurs, technici en adviseurs gekeken wordt welke alternatieven mogelijk zijn die aan deze voorwaarden voldoen. De resultaten van die bijeenkomst worden in het voorjaar gepresenteerd op een VPT-dag waar alle leden kunnen meepraten over de voorstellen. ◀